

MAKAROVA O. P. FEATURES OF DETERMINING THE TYPES OF IDENTITY OF FUTURE LAW ENFORCEMENT OFFICERS

In terms of social changes, increased demands for modern specialists, professional identity of the individual is an important foreword in the modern Ukrainian society; puts forward new requirements for specialists at the stage of professional development. Professional identity combining social and personal identity formations creates one of the most important pillars in the life of a modern man. An individual faces the necessity of constant deepening of obtained knowledge and acknowledgment of his professional level. Nowadays there is an increased need for highly qualified specialists, professionals, who understand the importance of their profession. Studies of professional identity of the future law enforcement officers are due to the increased public interest to the profession, as well as the need for the profession.

A theoretical and empirical analysis of the psychological personality types of future law enforcement officers at the stage of professional training is carried out in the suggested article. The basic theoretical principles of the proposed typology, which are based on the publication of personality disorders by the American Psychological Association in 1994 are considered. Using the technique of «Personal self-portrait», which was developed by John Oldham and L. Morris we have determined the rate and accentuation of a certain type of personality. The article presents the different types of personality, the degree of «representation of the respondents of a certain type».

Keywords: professional identity, future law enforcement officers, professional self-determination, professional activity, formation, development, special training.

УДК 159.9:343.914

Г. В. ПОПОВА,

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами

Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ ПОНЯТЬ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ОСОБАМИ, ЯКІ ВЧИНИЛИ НАСИЛЬНИЦЬКІ ЗЛОЧИНИ

Наведено дані дослідження гендерних особливостей емоційного ставлення до понять «Я», «життя» і «здоров'я» в осіб, які скоїли насильницькі злочини, за допомогою методики «Колірний тест ставлень». Характеристики емоційного сприйняття понять порівняно з характеристиками усвідомленого розуміння цих понять злочинцями, що було досліджено за допомогою письмового опитування. Серед засуджених у чоловіків більше, ніж у жінок, у дослідженні було виявлено протиріччя між усвідомленим позитивним сприйняттям понять та емоційно-негативним ставленням до них на неусвідомлюваному рівні. Отримані в дослідженні дані можуть бути використані у груповій та індивідуальній психокорекційній роботі із засудженими як фундація для побудови більш адаптивних відносин із соціумом.

Ключові слова: гендерні особливості; емоційне ставлення; поняття «Я», «життя», «здоров'я»; особи, які скоїли насильницькі злочини; злочинці; Колірний тест ставлень; протиріччя; усвідомлене розуміння; емоційне сприйняття.

Popova, H.V. (2015), "Gender characteristics of human life and health concepts perception by persons that have committed violent crimes" ["Henderni osoblyvosti spryiniattia poniat zhyttia i zdorovia osobamy, yaki vchynuly nasylnytski zlochyuny"], *Pravo i Bezpeka*, No. 1, pp. 118–123.

Постановка проблеми. На сьогодні насилля існує у найрізноманітніших сферах життя, у всіх соціальних колах. Найбільш небезпечною його формою є вбивство, оскільки посягає на життя людини. Вивчення насильницьких злочинів (хуліганство, тілесні ушкодження, вбивство) має велике соціальне значення та є одним з основних напрямків як кримінологічної науки, так і юридичної психології. За час свого існування ці галузі знань накопичили великий

емпіричний матеріал і корисні рекомендації для правоохоронної практики, внесли вклад у розробку теорії протиправної поведінки. Однак серед досліджень бракує цілеспрямованого вивчення гендерних аспектів ціннісно-змістової сфери осіб, які скоїли насильницький злочин, в аспекті розуміння ними ключових для цих злочинів понять «життя» і «здоров'я».

Виклад основного матеріалу. На сьогодні відбувається помітна зміна предметної направ-

леності теоретичних і прикладних досліджень відповідно до змін у суспільстві, які, на жаль, пов'язані зі зміною гендерних співвідношень насилля, ростом жіночої злочинності, зміщенням ціннісних та змістових особистісних утворень злочинників і дефіцитом дійових психокорекційних програм для роботи зі злочинцями [1; 2].

Метою нашого дослідження є виявлення гендерних особливостей усвідомленого сприйняття та емоційного ставлення до понять «життя» і «здоров'я» в осіб, які скоїли насильницькі злочини, для створення адресних корекційних програм поведінки цих осіб.

Дослідження складалося з двох частин:

1) виявлення гендерних особливостей емоційного ставлення до понять «життя» і «здоров'я» в осіб, які скоїли насильницькі злочини;

2) виявлення гендерних особливостей щодо розуміння понять «життя» і «здоров'я» в осіб, які скоїли насильницькі злочини.

У дослідженні брали участь 41 чоловік, які відбувають покарання за скоєння насильницьких злочинів у Холодногірській виправній колонії Харківської області (№ 18), а також 41 жінка, що відбувають покарання за скоєння насильницьких злочинів у Качанівській виправній колонії Харківської області (№ 54). Вікова група досліджуваних чоловіків усіх трьох груп коливається від 20 до 50 років.

Скоєні насильницькі злочини передбачені ст. 115, 118–129 чинного Кримінального кодексу України [3]. Для визначення достовірності розбіжностей щодо виявлених характеристик суб'єктивного сприйняття картини скоєння злочину між засудженими чоловіками та жінками було використано кутове перетворення Фішера – f -критерій.

Виявлення гендерних особливостей емоційного ставлення до понять «життя» і «здоров'я» в осіб, які скоїли насильницькі злочини, відбувалось за допомогою методики «Колірний тест ставлень» (КТС). Засудженим чоловікам та жінкам пред'являвся список понять: «Я», «життя», «моє життя», «здоров'я». Їм потрібно було обрати колір, який асоціювався б у

них з кожним із вищевказаних понять. Таким чином виявлялося неусвідомлене емоційне сприйняття засудженими тих понять, що були запропоновані для колірної асоціації.

Нами було виділено такі типи емоційних асоціацій до понять.

Перший тип – «позитивні» асоціації (ПА). Це вибір до поняття одного з основних кольорів та розміщення цього кольору в першій половині відносно ряду вибору кольорів за схильністю (позитивний ранг). Такі асоціації, на нашу думку, є проявом позитивного емоційного ставлення особистості до поняття як з точки зору трактування кольорів, що пов'язані з важливими особистісними потребами, так і з точки зору рангу, який символізує актуальність та важливість поняття для особистості.

Далі – «суперечливі витиснені» асоціації (СВА). Це вибір до поняття одного з основних кольорів, але розміщення цього кольору в другій половині ряду відносно вибору кольорів за схильністю. Така асоціація символізує деривацію емоційної потреби, яка асоційована з поняттям та фіксує проблемне ставлення до поняття.

Наступні асоціації – «актуальні суперечливі» (АСА). Це вибір до поняття одного з додаткових кольорів та розміщення цього кольору в першій половині відносно ряду вибору кольорів за схильністю. Така асоціація символізує актуальність негативного емоційного сприйняття поняття.

Останні асоціації – негативні (НА). Це вибір до поняття одного з додаткових кольорів та розміщення цього кольору в другій половині відносно ряду вибору кольорів за схильністю. Така асоціація символізує дуже негативне емоційне сприйняття поняття та відповідного конфлікту зі свідомості.

Дані, що було отримано під час дослідження, подано в табл. 1. При порівнянні неусвідомлених емоційних ставлень засуджених чоловіків та жінок до понять, пов'язаних із самовідчуттям та відчуттям навколишнього світу взагалі («Я», «життя», «здоров'я»), виявлено деякі розбіжності.

Таблиця 1

Частота типів емоційно-колірних асоціацій до важливих соціальних понять серед чоловіків, які скоїли насильницькі злочини (у %)

№	Поняття	ПА		АСА		СВА		НА	
		ч	ж	ч	ж	ч	ж	ч	ж
1	«Я»	52,38	80,95*	4,76	4,76	9,52	14,28	33,33**	-
2	«Моє життя»	38,09	38,09	14,28	9,52	19,04	23,8	28,57	28,57
3	«Життя»	42,89	52,38	28,57	4,76*	14,28	14,28	14,28	28,57*
4	«Здоров'я»	33,3	38,1	9,52	4,76	14,28	4,76	42,9	52,38

* – розбіжності значущі при $p \leq 0,05$; ** – при $p \leq 0,01$.

Як серед жінок, так і серед чоловіків виражено позитивне ставлення до свого «Я». Але серед жінок ця тенденція більш виражена: серед чоловіків – це половина з досліджуваних, а серед жінок – це значна більшість. Кількість жінок, які позитивно ставляться до свого «Я», переважає ($p \leq 0,05$). Що стосується негативних відчуттів щодо свого «Я», то серед жінок-убивць таке явище не зустрічається, чого не можна сказати про чоловіків-убивць – майже третина засуджених чоловіків виявила негативне ставлення до свого «Я», а решта – суперечливе. Таким чином, близько половини опитаних чоловіків сприймають поняття «Я» емоційно дисгармонічно, що є підставою для психокорекційної роботи в напрямку пошуків позитивного змісту, який пов'язаний із суттю особистості. Ми вважаємо таке ставлення наслідком протиріччя між соціальним тиском та відчуттям грубого порушення соціальних норм, що перешкоджає самоствердженню чоловіка.

У жінок інша картина – у більшості поняття «Я» є ресурсним. Це дає підставу для планування позитивного використання їх ресурсу «Я» в соціумі. Переважна кількість жінок позитивно ставляться до свого «Я». Розбіжності досягають рівня значущості між чоловіками та жінками щодо позитивного сприйняття ними поняття «Я» ($p \leq 0,05$). Також значущі розбіжності було виявлено серед чоловіків та жінок щодо негативного ставлення до поняття «Я»: біля половини досліджуваних чоловіків негативно та суперечливо ставляться до себе ($p \leq 0,01$), серед жінок таких 20 %. Таким чином, образ «Я» у більшості досліджуваних жінок є позитивним. Можливо, це пов'язано з дією захисних механізмів та більш сильною орієнтацією жінок на певні соціальні орієнтири.

Схоже емоційне ставлення до поняття «моє життя» виявили як засуджені жінки, так і засу-

джені чоловіки: більш ніж третина як жінок, так і чоловіків позитивно відреагували на це поняття, проте у більшості жінок та чоловіків виявилось негативне ставлення до цього поняття. Практично дві третини усіх досліджуваних на неусвідомленому емоційному рівні сприймають це поняття негативно та суперечливо. Отже, це певний фундамент для бажання особистісних змін, що є важливим для планування корекційних програм.

Поняття «життя» в загальнолюдському сенсі половина жінок та приблизно стільки ж опитуваних чоловіків сприймають позитивно. Проте жінок, які сприймають життя однозначно негативно, майже вдвічі більше за чоловіків. Значна частина засуджених чоловіків виявили суперечливі асоціації до цього поняття. Ми припускаємо, що жінки гостріше відчувають «тяготи і біль» життя, вибагливо ставляться до умов життя саме тому, що жіноча гендерна загальноприйнята роль передбачає турботу жінки за умови життя не тільки для себе, а й для дітей.

У психокорекційних заходах для досліджуваних чоловіків необхідно планувати насамперед тему відповідальності відносно власного життя та своїх дій, для жінок – тему саморегуляції у сфері почуттів та щодо загальноприйнятих цінностей.

Друга частина дослідження присвячена виявленню гендерних особливостей розуміння важливих соціальних понять особами, які скоїли насильницькі злочини, за допомогою письмового опитування. Засудженим чоловікам та жінкам давалося завдання дати визначення важливим соціальним поняттям «Я», «моє життя», «життя», «здоров'я». Кожен із досліджуваних давав своє трактування цих понять, в результаті чого було умовно за допомогою контент-аналізу виділено кілька загальних груп визначень для кожного з цих понять (див. табл. 2).

Таблиця 2

Основні визначення важливих соціальних понять за результатами контент-аналізу (у %)

Поняття	Визначення понять засудженими	Чоловіки	Жінки
1. Я	1. Оптимістичне ставлення до себе (соціально прийнятна особистість)	90,47	95,23
	2. Негативне ставлення до себе (нікчемна особистість)	9,52*	4,76
2. Моє життя	1. Позитивна констатація (квітова поляна)	57,14	66,66
	2. Негативна констатація (даремне існування)	42,85	33,33
3. Життя	1. Чудовий дар	85,71*	66,66
	2. Біологічний процес народження та смерті	14,25	9,52
	3. Страждання та смерть	–	23,8*
4. Здоров'я	1. Біологічне явище, фізичне здоров'я	71,42**	33,33
	2. Психічне, можливо, духовне явище	–	23,8*
	3. Негативна оцінка власного стану здоров'я	23,8	33,3
	4. Позитивна оцінка власного стану здоров'я	4,76	9,52*

* – розбіжності значущі при $p \leq 0,05$; ** – при $p \leq 0,01$.

Поняття «Я» трактувалося як засудженими жінками, так і чоловіками у двох напрямках:

1) характеристика цього поняття, що виражала оптимістичне ставлення до себе, розуміння «Я» як суспільно корисної особистості. Для прикладу можна навести такі визначення:

- «Я» – особистість, яка приносить користь іншим;
- «Я» – особистість, яка духовно розвивається;
- «Я» – особистість, яка створює сім'ю та виховує дітей.

Як серед засуджених жінок, так і серед чоловіків таких виявилася значна більшість – відповідно 95,23 % та 90,47 %. Така усвідомлювана характеристика себе контрастує з негативним емоційним ставленням до своєї особи (за даними тесту КТС) практично у третини досліджуваних чоловіків, що свідчить про їх внутрішній конфлікт;

2) негативне ставлення до себе як особистості. Наприклад:

- «Я» – мертва особистість;
- «Я» – зайва людина для суспільства;
- «Я» – ніщо.

Серед жінок-злочинців це 4,76 %, а серед чоловіків – 9,52 %.

Визначення засудженими поняття «моє життя» також умовно поділено на дві групи:

1) позитивна констатація («квітка поляна»), що включає в себе розуміння засудженими їхнього життя як радості, щасливого існування, де також значне місце посідають сім'я, діти, робота, очікування кращого. Більшість жінок (66,66 %) визначають поняття «моє життя» саме так. Трохи більше ніж половина опитуваних чоловіків також займають цю позицію (57,14 %). Позитивне сприйняття життя може виступати ціннісно-цільовою основою для корекційних заходів планування майбутнього. Однак таке сприйняття контрастує з негативним та суперечливим емоційним ставленням до поняття «моє життя» за даними КТС у більшості досліджуваних як чоловіків, так і жінок;

2) негативна констатація (даремне існування) – визначення засудженими цього поняття як тягара для них, невдалого життя; це щось сіре та одноманітне, на що вони не заслуговують; це страждання, виживання в цьому світі. Таких жінок виявилася третина (33,33 %), а значна частина досліджуваних чоловіків (42,85 %) також так вважають.

Трактування засудженими поняття «життя» було розділено на три групи:

1) позитивне визначення «життя» – як «чудовий дар», що має дещо емоційно-позитивне забарвлення. Наприклад, «життя» – зелене дерево; дати жити іншим; бути корисним; щось неповторне; кращий подарунок. Більшість жінок, які скоїли насильницькі злочини, визначають це поняття саме так (66,66 %). Значна більшість засуджених чоловіків також дотримуються такої думки (85,71 %);

2) формальне трактування «життя» (як біологічний процес народження та смерті) виявилося у незначній частині досліджуваних жінок (9,52 %). Трохи більше засуджених чоловіків також схильні давати таке визначення (14,24 %);

3) висвітлення «життя» в негативному аспекті – страждання та смерть – характерне приблизно для чверті засуджених жінок (23,8 %). Засуджених чоловіків, які б так визначали це поняття, не виявилось взагалі.

Поняття «здоров'я» засуджені жінки та чоловіки трактують у двох напрямках. До першого напрямку належить формальне визначення його як явища, що належить фізичній сфері людського існування. Серед досліджуваних жінок, на відміну від чоловіків, є такі, що пов'язують поняття «здоров'я» із психічною, та навіть з духовною, сферою: «здоров'я» – це коли людина правильно себе поводить, нормальна людина, яка шанує заповіді Господні» та ін.

Серед відповідей досліджуваних жінок та чоловіків є значна частина відповідей-оцінок стану власного здоров'я. Близько третини чоловіків та майже половина жінок позитивно чи негативно оцінюють свій стан. Характер усвідомлюваних відповідей у цілому співпадає з даними за КТС щодо неусвідомленого емоційного вибору кольору до поняття «здоров'я». Серед досліджуваних чоловіків більша, ніж у жінок, група осіб, у яких констатується за опитуванням свідомо позитивна оцінка власного стану здоров'я та негативне емоційне ставлення до нього.

Таким чином, свідомо стурбованість станом здоров'я та увага до нього в цілому більше притаманні жінкам. Витиснення негативного сприйняття цього поняття більше притаманне чоловікам. Можливо, це пов'язано з більшою дієвою орієнтацією жінок на загальнолюдські цінності.

Висновки. Більшість засуджених жінок свідомо трактують такі поняття, як «Я», «моє життя», «життя», «здоров'я» з позитивної точки зору. Є певні протиріччя свідомого та

неусвідомлюваного рівнів сприйняття цих понять жінками. Біля половини досліджуваних чоловіків, які скоїли насильницькі злочини, також позитивно сприймають своє Я, своє життя, життя взагалі, здоров'я. Однак значна частина засуджених чоловіків на емоційному рівні сприймають ці поняття негативно та суперечливо, що свідчить про внутрішні конфлікти. Позитивне свідоме сприйняття поняття «моє життя» більш ніж у половини опитуваних чоловіків і жінок контрастує з негативним та суперечливим емоційним ставленням до цього поняття за даними КТВ.

Отримані в дослідженні дані можуть бути використані для групової психокорекційної роботи із засудженими як фундація для побудови більш адаптивних відносин із соціумом, що дозволяє жінкам і чоловікам усвідомити цінність не тільки свого здоров'я та життя взагалі, але й оточуючих людей. У психокорекційних заходах для засуджених необхідно планувати: для чоловіків – насамперед тему відповідальності відносно власного життя та своїх дій; для жінок – тему саморегуляції у сфері почуттів та щодо загальноприйнятних цінностей.

Список використаних джерел

1. Бандурка А. М. Юридическая психология : учебник / А. М. Бандурка, С. П. Бочарова, Е. В. Землянская. – Харьков : Изд-во Нац. ун-та внутр. дел, 2002. – 596 с.
2. Назаров О. А. Особливості усвідомлення мотивації злочину особами, що скоїли насильницький злочин / О. А. Назаров, Г. В. Попова // Матеріали II міжнародної конференції «Сучасні наукові дослідження – 2006». Т. 35. Психологія та соціологія. – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2006. – С. 21–23.
3. Кримінальний кодекс України. – Харків : Прапор, 2015. – 304 с.

Надійшла до редколегії 14.05.2015

ПОПОВА Г. В. ГЕНДЕРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ВОСПРИЯТИЯ ПОНЯТИЙ ЖИЗНИ И ЗДОРОВЬЯ ЛИЦАМИ, СОВЕРШИВШИМИ НАСИЛЬСТВЕННЫЕ ПРЕСТУПЛЕНИЯ

Приведены данные исследования гендерных особенностей эмоционального отношения к понятиям «Я», «жизнь» и «здоровье» у лиц, совершивших насильственные преступления, с помощью методики «Цветовой тест отношений». Характеристики эмоционального восприятия понятий сравнены с характеристиками осознанного понимания этих понятий преступниками, что было исследовано с помощью письменного опроса. Среди осуждённых у мужчин чаще, чем у женщин, в исследовании было выявлено противоречие между осознанным позитивным восприятием понятий и эмоционально-негативным отношением к ним на неосознанном уровне. Полученные в исследовании данные могут быть использованы в групповой и индивидуальной психокоррекционной работе с осуждёнными как основа для построения более адаптивных отношений с социумом.

Ключевые слова: гендерные особенности; эмоциональное отношение; понятия «Я», «жизнь», «здоровье»; лица, совершившие насильственные преступления; преступники; Цветовой тест отношений; противоречие; осознанное восприятие; эмоциональное отношение.

POPOVA H. V. GENDER CHARACTERISTICS OF HUMAN LIFE AND HEALTH CONCEPTS PERCEPTION BY PERSONS THAT HAVE COMMITTED VIOLENT CRIMES

The results of research are given on emotional perception gender characteristics of «I», «life» and «health» concepts by persons who committed violent crime. Colour test of relation has been used to research characteristics of emotional perception that have been compared with characteristics of awake understanding of the same concepts obtained by written survey.

One-third of surveyed men showed positive awake characteristic of themselves in contrast to negative emotional attitude to their personalities according to Colour test of relations. About half of male respondents perceive the concept of «I» emotionally incoherent that reveals basis for psychocorrection work towards bringing positive sense in sync with individual's nature.

Such self-attitude among men is assumed to be the result of social pressure and feeling of glaring social norms violation that block men's self-affirmation. Most women respondents showed perception of «I» concept as a resource. It provides a basis for positive use of their «I» resource in a society.

Positive awake perception of «my life» concept for most of surveyed (both – men and women) contrasts with the negative and contradictory emotional attitude to the concept according to Colour test of relations.

Conscious survey responses as for the «health» concept coincide in general with unconscious emotional colour selection during test. Among tested persons men form larger groups comparing to women where

conscious positive opinion along with negative emotional perception of health condition is confirmed, than women group of persons which is ascertained by questioning conscious positive assessment of their own health and negative emotional relationship to it. Thus, a conscious concern about health condition and attention to it in general is more typical of women. Negative perception displacement of the concept is inherent in men.

Most of surveyed women prisoners and about a half of men who have committed violent crimes interpret concepts of «I», «my life», «life», «health» with a positive point of view, consider them as something good. Survey found that contradictions between conscious perception of the concepts and emotional attitude to them are more frequent among convicted men rather than women. The most part of convicted men was emotionally negative about these concepts, which is opposite to their conscious perception. It indicates internal conflicts.

The results obtained in research can be used during group and individual psychocorrection work with prisoners, serving basis for building more adaptive relationship with society. An important part of such work is to provide criminals with awareness condition as for the value of not only their health and life in general, but also health and life of people around them. Based upon research results the following subjects of psychocorrection activities for prisoners are recommended: for men – responsibility for their own lives and actions; for women – self-regulation in feelings towards common values.

Keywords: *gender characteristics; emotional relationship; concepts of «I», «life», «health»; perpetrators of violent crimes; criminals; Colour test of relations; contradiction; conscious perception; emotional attitude.*